

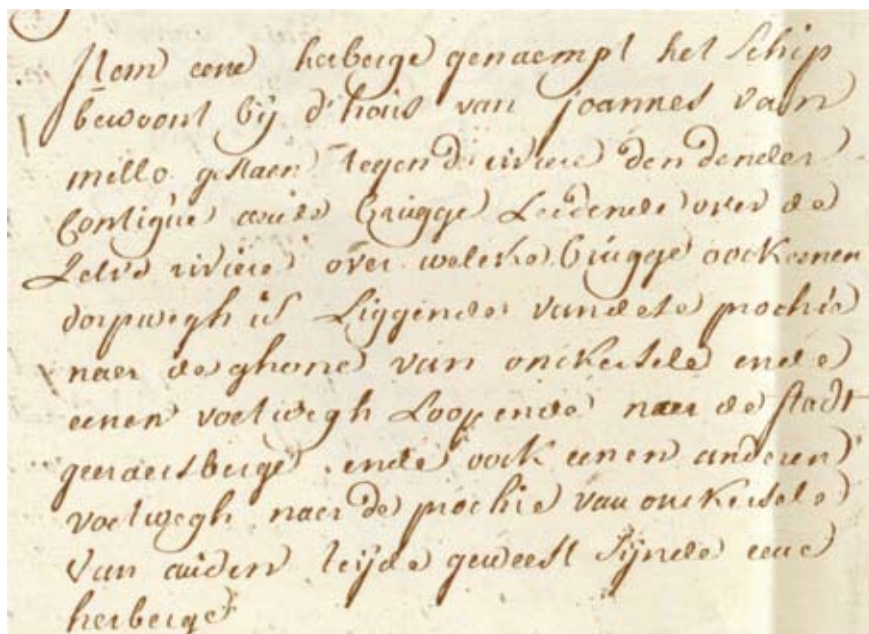
HUISRAAD, KLEDIJ EN ALAAM IN DE 18DE EEUW

Materiële cultuur van Jan van Mello in 'Het Schip' in Schendelbeke

Freddy DE CHOU

In een vorige bijdrage kregen we inzicht in de financiële en agrarische structuur van Pieter Van Mello (ca. 1600-1667) op het Schipken. We gebruikten hiervoor een staat van goed. In sommige gevallen is deze staat vergezeld door een prijzij. Daarin worden alle objecten in detail opgetekend die door erkende kenners voldoende waardevol geacht worden. Via een prijzij krijgen we een beeld van het huisraad, de gebruiksvoorwerpen, het gereedschap, de kledij, de sieraden, het vee ... die in het bezit waren van de overledene. Dikwijls volgt er ook een waardebeoordeling van de wassende vruchten op de velden en van de voorraden op de zolders. Soms wordt ook vermeld in welk vertrek de voorwerpen zich bevinden waardoor we min of meer in de leefwereld van de achttiende eeuw kunnen binnendringen.

Een mooi voorbeeld van een prijzij is opgesteld na het overlijden van Jan Van Mello en zijn (tweede) echtgenote Joanna Maria Van Der Schueren, die beide sterven in 1778.¹ Jan en Joanna Maria zijn kleine landbouwers en herbergiers in *Het Schip* aan de brug in Schendelbeke. Het gezin behoort tot de laagste vermogensklasse². Op het ogenblik van hun overlijden zijn er vijf kinderen uit het eerste huwelijk van Jan met Elisabeth Vandermeulen en één kind uit het tweede huwelijk met Joanna Maria in leven. Vier van deze kinderen zijn minderjarig. Er moet dus een staat van goed aan de dorpsmagistraat worden overgegeven. Vooraleer deze staat wordt opgesteld stuurt curator Jan Frans Bruyneel schatter Jan Baptist Van Damme, *gesworen prijer en (ver)costumier*, op pad. Deze neemt ons in zijn verslag één voor één mee in alle ruimtes van de boerderij.³ Hieruit blijkt dat de woning bestaat uit een keuken, een kelder(kamer), een bovenkamer, een grote en een kleine slaapkamer, een weefkamer, een schuur, stallen en een bakoven. *Het Schip* is dus een zeskamerwoning, wat voor deze periode nog zeer

LIJST VAN DE HERBERGEN IN SCHENDELBEKE IN 1779 Item eene herberge genaempt het Schip bewoont bij d'hoirs van Joannes Van Mello, gestaen tegen de rivieren den dender contigue aen de brugge leedende over de zelve riviere. over welke brugge oock eenen dorpwegh is liggende van dese prochie naer de ghone van onckersele ende eenen voetwegh loopende naer de stadt geeraersberge ende oock eenen anderen voetwegh naer de prochie van onckersele. Van auden teijde geweest sijnde eene herberge.

ongewoon is. De meeste woningen beschikken in de achttiende eeuw slechts over twee leefruimtes: een keuken en één kamer. Laten we nu de schatter volgen op zijn tocht door het huis.

De keuken

Omdat de keuken meestal de enige verwarmde ruimte is kunnen we haar beschouwen als het centrum van de woning. In de keuken

1. Jan Van Mello en Joanna Maria Van Der Schueren zijn oudgrootouders (zevende generatie) van de auteur.
2. Laagste vermogensklasse zijn gezinnen met een saldovermogen tussen 0 g en 600 g. De (verplichte) aankoop van het *Schip* heeft het gezin Van Mello-Van Der Schueren financieel erg pijn gedaan (leningen, verkoop gronden).
3. RA Gent, Baronie Boelare, register 479, nrs. 20 en 21, staat van goed en prijzij van 9 juli 1778.

wordt gewoon, gekookt, gewerkt en soms ook geslapen. In *Het Schip* kunnen we al spreken van een woonkeuken; de werk- en slaapruimtes bevinden zich elders.

Welke voorwerpen vinden we in de keuken?

Blikvanger is uiteraard de **haard**, die niet zelf wordt vermeld, maar die we leren kennen door het **haardgerei**: een *hangel* (hangijzer, ketting of zaag om ketels over het vuur te hangen), een *rooster*, een *tange*, een *blaespijpe*, een *risken* (haardborsteltje van rijshout), een *schippe*, een *brandeleir* (haardijzer om de luchttoevoer te bevorderen), een *vierijser*, een *latte*, een *potijser met een huysel* (hengsel, handvat).

De haard wordt niet alleen gebruikt voor de verwarming, maar dient ook bij het koken. Als **kookgerei** zijn aanwezig: drie *coperen ketels*, een *mermitte* (grote metalen ketel met bolvormige bodem, vaak voorzien van een deksel en een hengsel), een *acker* (metalen watervat met een hengsel), een *melckcanne*, een *kermijn* (keukenzeef), een *vispaen*, twee *ijzere potten* en een *blaespot* (klein verwarmingstoestel) met een *themoor* (waterketel om thee te maken).

In de keuken wordt ook gegeten.

Als **eetgerei** vinden we er vier *thene taillooren* (tinnen borden waarop het vlees wordt gesneden), een *comme en souplepel*, alle het *geleijerde* (gleiswerk, verglaasd aardewerk), *aerden en steenewerck met de potten en ghelassen*, zes *koppels thetassen*, *vijftien thene lepels*, *twintig fourcetten*, tien *taffelmessen*. Daarbij horen volgende accessoires: twee *mostaertpotten*, een *treckpot*, een *thebusse* (doos waarin de thee wordt bewaard), een *suickerpottie*, een *brandewijncommeken* en vijf *brandewijnmaeten*. Verder zijn nog aanwezig: twee *gedeemde ammelaekens* (donkere tafellakens)⁴, twee *serveeten* (servetten, kleine tafeldoeken), drie *handtdoecken* en een *serveeten ammelaecken* (linnen

DE TERUGKEER VAN DE MARKT

De boerin is gekleed in een witte bloes met lange opgeknoopte mouwen, een gestreepte rok, een lange blauwe voorschoot, een gestreepte snuitdoek, een kleurrijke hoofddoek en een sierspeld. Ze legt twee broden op de schapraai met lade en heeft een linnen zak met eetwaren in de hand. In de deuropening van de kamer achteraan staat een meid in donkere japon, een witte voorschoot en snuitdoek. Een watervat staat op een lage driepikkel met ernaast een koperen emmer.
(Jean-Baptiste-Siméon Chardin - 1738)

tafelkleed).

Het **keukenmeubilair** bestaat uit een *tafel*, *dertien stoelen*, een *schaproijie* (schaparaai, opbergkast waarin etenswaren en proviand wordt bewaard)⁵, een *orlogie sonder casse* (hanghorloge), twee *hauten candelaers*, drie *lichten met diverente boucken*.

De kelder(kamer)

Het aanwezige **gereedschap** in deze ietwat gekoelde ruimte is: een *moille* (baktrog, houten bak waarin men het brood beslaat en kneedt tot het klaar is om in de oven te steken)⁶, een *melckrek*, twee *boterminnekens*, een *vleesblock*, een *wascuype*, twee *heemers*, een *dranckcuype*, een *vatien*, twee *biestellingen met alle de steenen cannekens* en andere *prondelinghe* (voorwerpen van geringe waarde). Er wordt ook *neghentachig pont verckenvlees* bewaard. In de kelderkamer gebeuren de typische activiteiten op een boerderij: het beslaan van het brooddeeg, het romen van de melk, het scheiden en bewaren

van het vlees, het wassen en plassen. Daarnaast worden er waarschijnlijk ook de drank en het (reserve)-gerief van de herberg bewaard.

De kamer ten westen

Deze kamer naast de keuken (en de schouwwand) doet in de eerste plaats dienst als slaapkamer. We treffen er dan ook volgend **slaapgerief** aan: een *ledicant met behangen* (houten constructie met hoogopstaand hoofd- en voeteinde met stoffen omloop), een *pluimen bedde* (pluimen matras) *ende huppelinck* (langwerpige kussen)⁷ en een *spansche sarge* (dik wollen deken). In deze kamer wordt ook gewoon en gewerkt. We vinden er immers **zit- en eetmeubelen** en **verlichting**: een *taffel*, vijf *stoelen*, een *bancke*, een *recke*, een *stapele*, twee *saegen*, twee *blike candelaers* en een *spiegel*.

De bovenkamer

Deze ruime voutekamer boven de

4. *Ammelaeken* uit 'ambachtslaken'.

5. *Schapraai*, Middelnederlands *scaprade* Uit *schap* en een tweede lid waarvoor men *gerei* kan vergelijken.

6. Middelnederlands *moele*, *moelde*, *moude*; (gewestelijk ook *mölle*, *mollje* enz.). wellicht uit Latijn *mulctra* (melkkuij).

7. *Huppelinck* uit 'hoofdpluw'.

kelderkamer doet dienst als slaap- en woonruimte en waarschijnlijk ook als gelagzaal. Vandaar de aanwezigheid van **slaapgerief**: een pluïjmen bedde met een voorgordijne, twee huppelingen, een spaensche saergie, twee flauwijnen en vijf paer slaeplaeckens. We vinden er ook **herberg- en opbergmeubelen**: twee taffels, twaalf stoelen, twee bancken, een lesseneir met eenen boucksack (tas om een gebedenboek of een getijdenboek in te dragen), achttien bouckencarten (boeken speelkaarten), een spiegel met twee blicken candelaers met een schilderije, twee aftreckers en vier violen.

De cleercasse (en waarschijnlijk ook een aantal koffers) is de **opbergplaats** voor de kledij en het lijnwaad. We treffen er kledingstukken voor mannen en vrouwen aan: twee laeckene casacken (jas met brede mouwen), een blauw casacke, twee trijpen brouckene (broeken van een fluweelachtige stof), vier jupons, een capote (blauwe broek en vest), tweeventig mans en vrouwenhemdens, elf cravatten, vijf neusdouchen, een slaepmutse, vierentwintig terckmutsen (vrouwenmutsen), twee paer gevolve causen, drie paer gaere causen, een paer wanten, een paer cattoenen handschoenen, vier witte snuytdoecken (halsdoeken), twee carcassen (romp van metaaldraad), drie voorschooten, een hoet, een paer leirsen met drie paer schoenen, twee snuijdoosen met andere prondelinghe. Hier wordt ook het linnen bewaard: achtenhalf ellen tuyn (grof lijnwaad met gedubbeld garen) en zeventwintig ellen wit linwaet.

Het (klein) kamertje

Hier wordt enkel geslapen, mogelijk door de meid. Hier staat een cafbedde met twee spaensche saergien, een paer laeckens met de slaepkoutse en een coffer.

Het weefkamertje

In deze werkruijme vinden we

DE WASVROUW

Een vrouw in lange jak, rok, witte voorschoot en muts doet de was in een houten waskuip. Een andere vrouw hangt de was op over een draad. Andere was hangt te drogen op een rek. Op de tafel links staat een haspel.
(Jean-Baptiste-Siméon Chardin - 1735)

een getauw (weefgetouw) met alle toebehoorte, vier spinnewillen, een asper (haspel, werktuig om garen op klossen te winden) en een kerne (karn, vat waarin boter wordt gemaakt). Op het weefgetouw is de aanzet gegeven om tweëntwintig ellen lijnwaad te weven.

De zolder

Op de zolder wordt er geslapen en sporadisch gewerkt. Er staat volgend **slaapmeubilair**: een slaepkoutse, twee cafbeddens en een coffer met een matte, drie weicken sargien (grof linnen deken), twee spaensche sargien en twee paer laekens. We vinden er ook, misschien in een ander gedeelte, een stove met torfijser, een potijser, drie eekels (hekel, plankje bezet met omhoogstekende naalden, over welke men het vlas haalt om den bast te splijten, scheve en

korte vezels te verwijderen en lange vezels recht te trekken), een seft (zeef), drie stoelen, een bancke en differente schaoven, beitels ende evegeerts (avegaar, houtboor)⁸. En verder is er nog aanwezig: alle het brandhout, 275 voeten duymenhalfbert (planken van ca. 4,2 cm dikte) met andere prondelinghe, eenigen toebackstropen (gevlochten tabaksbladen in de vorm van een strop) en een fusick (geweer, jachtgeweer).

De schuur

In de schuur vinden we allerlei **klein landbouwalaam**: twee bijlen, twee braecken, drie schippen, twee amessen, twee toebackcrabbers, een slijpken (wetsteen), seventien manden, een vleesbijl en vier weggen met differente ander prondelinghe. Verder staan en liggen er twee leeren met alle het branthout ende schelfpeir-

8. *Evegeerts*: Middelnederlands *naveghere*, door verkeerde woordscheiding, *nen avegheer* i.p.v. *ne navegheer*, kon in de spreektaal *avegheer* ontstaan.

Zaaghaal

Kettinghaal

Hangijzer

sen (staken die dwars over de hooischelf worden gelegd), eenige prondelinghe van stroij, ontrent driehondert manden torf, veertig bundelen saetstroij, zevenentwintig banden vlas en tien schooven grauwe wijmen (ongepelde wilgentenen).

We vinden er ook neghenenzestig bollen. Waarschijnlijk wordt er geregeld in de herberg het bolspel beoefend. Voor de verlichting van de bolbaan zorgen twee lanteiren.

De stallen

In de stallen bevinden zich 18 a 19 hinnen met een haen. Blijkbaar is er geen grootvee meer aanwezig. Verder komen nog voor: een slijpken met back (slijpsteen), een cuype (kuip, houten vat), een crabbe (werktuig om te schoffelen), een rick, een meshaeck en een gaffel.

De bakoven

In de bakoven staan een cnappe (werktuig om vlas mee te breken),

een moille, vier berders (planken)⁹ en een cortewaegen (kruiwagen).

Vruchten op het veld

Jan heeft geen gronden in eigendom, maar kweekt toch enkele gewassen op gepachte percelen. Aan de meulenwegh teelt hij 23 a rogge en 1,5 a vlas, aan de daghmoet 15 a pattotters en er ligt ook 7,7 a braak. In de koollochting aan de boerderij kweekt hij allerlei pottagerije (groenten). Een groter inkomen vergaart hij met het telen van wilgentenen in de wijmeniers de barebeke en de vinckenborre¹⁰.

Slotbeschouwing

Het echtpaar Van Mello-Van Der Schuieren heeft zich door de verplichte aankoop van het Schip zwaar in schulden gezet. Door de verkoop van verschillende landerijen, de specialisatie van het kweken van wilgentenen en het uitbaten van hun volkse herberg¹¹

slagen ze erin goed door het leven te komen. Hun huisraad en kledij verraden dat ze met de tijd zijn mee geëvolueerd. Het eet- en drinkgerei zijn eigentijds: gebruik van geglaazuurd materiaal, tinnen borden, lepels, vorken en tafelmessen. Naast melk en bier wordt ook thee geserveerd. Aardappelen behoren al tot de dagelijkse kost. Er wordt snuif gesnoven en tabak gekauwd. Er is een lessenaar, een hanghorloge, een spiegel en een voldoende waardevol schilderij aanwezig en er wordt geslapen in een ledikant en slaapkoets. Jan en Joanna Maria beschikken over veel en eigentijdse kledij. Hij draagt een kazak of frak met vest, hemd, kravat en fluwelen broek. Zij tooit zich met jak (kledingstuk met lijfje en rok) of sak (ruime japon die van de hals tot de zoom door middel van een 'carcas' kegelvormig naar beneden valt) met hemd en lijfje.¹²

FREDDY DE CHOU
freddy.de.chou@skynet.be

9. Meervoud van *berd* 'plank', etymologisch verwant met 'bord'. In de moderne taal komt het alleen nog voor in de uitdrukking *iets te berde brengen* 'met iets voor de dag komen'.

10. *barebeke* en *vinckenborre*: twee brongebieden in de Dendervallei ter hoogte van de Langemeersstraat (Pijlekaart).

11. Er wordt gekaart, gebold, viool gespeeld en in de staat van goed staan vele klanten met kleine achterstallen van betalingsgen.